

**CONTROLUL
CONSTITUȚIONALITĂȚII
NORMELOR ÎN ROMÂNIA,
UN DREPT AL COMPROMISULUI**

Prof. univ. dr. Mircea CRISTE
Universitatea de Vest Timișoara și
Universitatea "1 Decembrie 1918" Alba
Iulia

Rezumat: Confirmarea unui control de constituționalitate s-a făcut în România pe două căi, care sunt de fapt reflectarea interpretării date acestei instituții de legislativ.

Atât timp cât controlul legilor nu a fost considerat altceva decât o amenințare la adresa competențelor legislativului, el a făcut obiectul unei dispute între acesta și puterea judecătorească.

În schimb, odată acceptat caracterul și funcția democratică a controlului de constituționalitate, legislativul a consimțit să atribuie această competență unui organ care să nu-i fie subordonat. Acest gest însemna pentru el cedarea unui privilegiu și de aceea și-a păstrat dreptul de a defini cadrul în care controlul trebuia să existe și condițiile în care el va fi exercitat.

Cuvinte cheie: control de constituționalitate, Constituție, comisia constituțională, Curtea Constituțională, judecători, principiul separației puterilor în stat

La o distanță de aproape șaptezeci de ani două Constituante românești, chemate să se pronunțe cu privire la organizarea unei justiții constituționale, s-au oprit la două soluții diferite. Ne propunem să le prezentăm de o manieră paralelă pentru a scoate în evidență atât particularitățile lor, cât și ceea ce au ele în comun.

Un asemenea demers comparativ își păstrează importanța sa, nu doar pentru că este aproape singulară printre numeroase studii consacrate prin excelență Curții Constituționale, dar mai ales pentru această

**LE CONTRÔLE DE
CONSTITUTIONNALITE DES
NORMES EN ROUMANIE, UN DROIT
DU COMPROMIS**

Prof. Ph.D Mircea CRISTE
Université de l'Ouest de Timisoara et
Université "1er Décembre 1918" Alba Iulia

Résumé : La confirmation d'un contrôle de constitutionnalité s'est réalisée en Roumanie par deux biais, qui reflètent en effet l'interprétation donnée de cette institution par le législatif.

Tant que le contrôle des lois n'était considéré comme rien d'autre qu'une menace contre les compétences du législatif, il a fait l'objet d'une dispute entre celui-ci et le pouvoir judiciaire.

En revanche, une fois accepté le caractère et la fonction démocratique du contrôle de constitutionnalité, le législatif a consenti à attribuer cette compétence à un organe qui ne lui soit pas subordonné. Ce geste était pour lui un octroi et de ce fait il s'est réservé le droit de définir le cadre dont le contrôle devait exister et les conditions dans lesquelles il serait exercé.

Mots clés: contrôle de constitutionnalité, Constitution, la commission constitutionnelle, la Cour constitutionnelle, juges, le principe de la séparation des pouvoirs

A une distance d'à-peu-près soixante-dix ans deux Constituantes roumaines, appelées à se prononcer sur l'organisation d'une justice constitutionnelle, ont arrêté deux solutions différentes. Nous essayerons de les présenter d'une façon parallèle pour montrer tant leurs particularités, que ce qu'elles ont en commun.

Une telle démarche comparative garde son importance, non seulement parce qu'elle est quasi-singulière parmi de nombreux études consacrés par excellence à la Cour constitutionnelle, mais surtout pour cette

perioadă a tinereții și fragilei democrații românești când organizarea și chiar existența instanței constituționale este pusă sub semnul întrebării.

Chiar dacă nașterea controlului de constituționalitate în România a avut loc la inițiativa puterii judecătorești, reacția legislativului a intervenit destul de repede pentru a dicta cadrul în care judecătorul poate acționa asupra legiuitorului.

În momentul în care regimul comunist se prăbușea, antrenând în cădere și mecanismele pe care s-a sprijinit, parlamentarii au intervenit din nou pentru ca problema justiției constituționale să nu fie lăsată la bunul plac al instanțelor judecătorești. Așa s-a făcut că problema controlului judecătorului asupra legislativului să devină una din temele majore pe care Constituanta din 1991 și le-a propus să le rezolve.

1. Condiții privind dezvoltarea democratică a statului

Constituantele din 1923 și din 1991, care au confirmat amândouă un control de constituționalitate exterior legislativului, prezintă cel puțin două trăsături comune, pe baza cărora putem face o comparație.

În primul rând, includerea acestui control în Constituție a fost determinată de obiectivul pe care Constituantele și l-au fixat, și anume acela de a construi o societate modernă, atașată valorilor democrației.

Se poate înțelege cu ușurință de ce autoritate se bucura legea fundamentală la începutul secolului al 20-lea dacă ne amintim ceea ce scria un politician român din acea epocă în însemnările sale zilnice: „oricum le-ai face, și lungi și scurte, constituțiile sunt întotdeauna menite să fie călcate, și reprezintă ca atare partea cea mai puțin importantă din legislația unei țări” [1].

După primul război mondial, o schimbare a intervenit în mentalitatea juriștilor și politicienilor români. Când

période de la jeune et fragile démocratie roumaine quand l’organisation et même l’existence de l’instance constitutionnelle est mise en question.

Même si la naissance du contrôle de constitutionnalité en Roumanie s’est produite à l’initiative du pouvoir judiciaire, la réaction du législatif est intervenue assez vite pour dicter le cadre dans lequel le juge pouvait agir sur le législateur.

Au moment où le régime communiste s’écroulait, entraînant aussi dans sa chute les mécanismes sur lesquels il s’était appuyé, les parlementaires sont intervenus de nouveau afin que le problème de la justice constitutionnelle ne soit pas laissé au bon gré des instances judiciaires. C’est ainsi que le contrôle du juge sur le législatif est devenu l’un des thèmes majeurs que la Constituante de 1991 se proposait de résoudre.

1. Des conditions relatives au développement démocratique de l'état

Les Constituantes de 1923 et de 1991, qui ont confirmé toutes les deux un contrôle de constitutionnalité extérieur au législatif, présentent au moins deux traits communs, qui nous permettent de les rapprocher.

Premièrement, l’insertion de ce contrôle dans la Constitution fut déterminée par l’objectif que les Constituantes s’étaient fixé, celui de construire une société moderne, attachée aux valeurs de la démocratie.

On comprend aisément de quelle autorité jouissait la loi fondamentale au début de ce siècle si nous rappelons ce qu’écrivait à l’époque un politicien roumain : “De quelque manière qu’on les rédige, longues ou courtes, les Constitutions sont toujours prédestinées à être violées, car elles représentent la partie la moins importante de la législation d’un pays” [1].

Après la Grande Guerre, un changement est intervenu dans la mentalité des juristes et des politiciens roumains. Alors que le Parlement vote une loi contraire à la Constitution, il fait une loi *illégale* selon

Parlamentul votează o lege care este contrară Constituției, el face o lege *ilegală*, spunea profesorul Negulescu. Revine deci în mod firesc Justiției sarcina de a proclama această stare de ilegalitate și de a înlătura actul care încalcă legea fundamentală [2].

În ceea ce privește Constituanta din 1991, misiunea ei a fost de a înlocui regimul totalitar comunist cu o nouă organizare a statului, democratică și capabilă să oprească orice abuz care ar veni din partea Puterii. În acest sens, un control al legilor inspirat din modelele occidentale era considerat drept o garanție a democrației și, pentru acest motiv, el se impunea de la sine. În centrul dezbaterilor, cu puține excepții, problema care se punea nu era de a ști dacă un asemenea control era sau nu necesar, ci de a decide asupra modelului de urmat [3].

În al doilea rând, Constituțiile din 1923 și din 1991 sunt opera unui singur partid, dacă nu în totalitate atunci pentru ceea ce au ele esențial.

Prima nu a fost elaborată potrivit procedurii prescrisă de Constituția din 1866. Aceasta cerea ca după ce Parlamentul stabilește obiectivele revizuirii constituționale să fie dizolvat și în locul lui să fie aleasă o Adunare Constituantă (art. 128). Or, trecând peste această procedură, Partidul Liberal, care avea majoritatea în Parlament, l-a determinat pe Rege să declare și să convoace cele două Camere parlamentare ca Adunare Constituantă. Această acțiune a liberalilor izvoră fără îndoială din „pretenția de a fi singurii realizatori ai marilor acte istorice, printre care și adoptarea Constituției”[4].

La alegerile din 20 mai 1990, Frontul de Salvare Națională (F.S.N.) a obținut 67% din locurile Constituantei și, în consecință, nu era dependent de acordul opoziției pentru a vota proiectul constituțional. Un reprezentant de marcă al Partidului Național Țărănesc – creștin și democrat, Ioan Rațiu, declara la 21 noiembrie 1991: „Constituția este impusă de majoritatea Constituantei dominată de Frontul Salvării Naționale.

l'expression du professeur Negulescu. Il revient donc tout normalement à la Justice de proclamer cet état d'illégalité et d'écarter l'acte qui a enfreint la loi fondamentale [2].

Quant à la Constituante de 1991, sa mission fut de remplacer le régime totalitaire communiste par une nouvelle organisation de l'Etat, démocratique et capable d'arrêter tout abus du Pouvoir. A cette fin, un contrôle des lois inspiré des modèles occidentaux était considéré comme une garantie de la démocratie et de ce fait il s'imposait de lui-même. Au milieu des débats, à des rares exceptions, près ne s'était pas posée la question de savoir si un tel contrôle était ou non nécessaire, mais celle de décider du modèle à choisir [3].

Deuxièmement, les Constitutions de 1923 et de 1991 sont l'oeuvre, sinon en totalité alors pour l'essentiel, d'un seul parti.

La première ne fut pas élaborée selon la procédure prévue dans la Constitution de 1866. Celle-ci exigeait, comme la Constitution belge d'ailleurs, qu'avant l'élection d'une Assemblée constituante le Parlement en place précise les objectifs de la révision constitutionnelle (art. 128). Or, en passant outre cette procédure, le Parti Libéral, qui avait la majorité au Parlement, a persuadé le Roi de convoquer les deux Chambres en tant que Constituante. Cette action des libéraux était déterminée sans doute par "la prétention d'être les seuls réalisateurs des grands actes historiques, dont l'adoption de la Constitution" [4].

Aux élections du 20 mai 1990 le Front du Salut National (F.S.N.) avait obtenu 67% des sièges de la Constituante et par conséquent, il n'était pas dépendant de l'accord de l'opposition pour faire voter le projet constitutionnel. Un représentant de marque du Parti National Paysan - chrétien et démocrate, Ioan Rațiu, déclarait le 21 novembre 1991 : "La Constitution est imposée par la majorité de la Constituante dominée par le Front du Salut National. J'ose même prédire, avec la pleine conviction que l'avenir me confirmera, que cette Constitution entrera dans l'histoire du peuple roumain sous le nom de *Constitution*

Îndrăznesc chiar să prezic cu totală convingere și calm că viitorul mă va confirma, această Constituție va intra în istoria poporului român sub denumirea de *Constituția fesenistă*" [5].

Se pare că parlamentarii din 1923, ca și cei din 1991, nu au reflectat destul sau deloc la ceea ce spunea profesorul de drept constituțional și reprezentant al Partidului Țărănesc, Constantin Stere, și anume că „cea mai detestabilă Constituție este cea impusă prin abuzul de putere al unui partid” [6].

2. Condiții privind rolul judecătorului

La începutul secolului al 20-lea, oamenii politici care și-au propus să dea României Mari o nouă lege fundamentală erau preocupați de a o adapta tradițiilor și nevoilor societății românești. În acea vreme, vechea Constituție din 1866 era considerată a nu fi altceva decât o traducere reușită a Constituției belgiene din 1830 [7]. Grija de a nu cădea iarăși în același păcat al imitației trebuie văzută deci dublată de dorința de a acorda toată atenția particularităților societății noastre. Într-una din conferințele ținute pe parcursul pregătirii proiectului de Constituție, Emil Miculescu spunea următoarele: „Totul dar variază de la popor la popor și depinde de gradul său de cultură, de temperamentul și deprinderile sale, pentru adoptarea instituțiilor politice cu care să se acomodeze” [8].

Îmbinarea dintre atenția acordată instituțiilor consacrate în țările de tradiție constituțională și căutarea de soluții care să fie proprii României a fost pusă în evidență în momentul recunoașterii unui control judecătoresc al legilor. La acea dată, controlul acesta „era în dreptul public ceea ce westernul și comedia muzicală erau în cinema, o specialitate americană” [9]. Alegerea era deci, fie de a implementa modelul american al controlului difuz al normelor, fie de a recurge la controlul

F.S.N.-iste" [5].

Il semble bien que les parlementaires de 1923, comme ceux de 1991, n'aient pas réfléchi à ce qu'affirma le professeur de droit constitutionnel et représentant du Parti Paysan, Constantin Stéré : "la plus détestable Constitution serait celle imposée par l'abus de pouvoir d'un certain parti" [6].

2. Des conditions relatives au rôle du juge

Au début du siècle, les hommes politiques qui se sont proposés de doter la Grande Roumanie d'une nouvelle loi fondamentale étaient préoccupés de l'adapter aux traditions et aux besoins de la société roumaine. A l'époque on a considéré que l'ancienne Constitution de 1866 n'était rien d'autre qu'une traduction réussie de la Constitution belge de 1830 [7]. Il faut donc rattacher au soin de ne retomber pas dans le même péché de l'imitation la volonté d'observer les particularités de la société. Dans l'une des conférences organisées lors la préparation du projet de Constitution, Emil Miculescu s'exprimait ainsi: "Tout diffère d'un peuple à l'autre et dépend de son niveau de culture, de son tempérament et de ses habitudes, pour l'adoption des institutions politiques dont il faut s'accommoder" [8].

La conjonction entre l'observation des institutions consacrées dans des pays de tradition constitutionnelle et la recherche de solutions qui soient propres à la Roumanie a été mise en évidence au moment de la confirmation d'un contrôle juridictionnel des lois. A l'époque, ce contrôle "était au droit public ce que le western et la comédie musicale étaient au cinéma, une spécialité américaine" [9]. Le choix était donc, soit d'implanter le modèle américain du contrôle diffus des normes, soit de recourir au contrôle concentré de constitutionnalité conçu par Kelsen et qui venait d'être introduit en Autriche et en Tchécoslovaquie [10].

Cette dernière alternative ne jouissait pas de l'adhésion enthousiaste des juristes roumains, plutôt séduits par l'expérience

concentrat de constituționalitate conceput de Kelsen și care tocmai era introdus în Austria și Cehoslovacia [10].

Această din urmă alternativă nu se bucura de adeziunea entuziastă a juriștilor români, seduși mai de grabă de experiența inaugurată în 1912 odată cu procesul *Societății de Tramvaie*. Din această cauză, ea nu a fost invocată decât pentru a-i arăta inconvenientele, mai ales în ceea ce privește compunerea unui tribunal constituțional și efectele deciziilor sale.

Luând ca exemplu Tribunalul cehoslovac, în care din cei șapte membri trei nu erau judecători ci reprezentanți ai legislativului, Andrei Rădulescu și-a exprimat convingerea că aceștia, „produsul puterii care a întocmit legea, o vor găsi constituțională. Dacă conving și pe unul dintre magistrați, partida e câștigată” [11].

În doctrina juridică română era acceptat că un control judecătoresc al legilor, dedus din principiul separației puterilor în stat, există chiar și în lipsa unei dispoziții constituționale exprese. Totuși, elaborarea unei noi legi fundamentale a fost ocazia exprimării necesității introducerii acestui control în conținutul Constituției, ca o garanție a statului de drept: „Care va fi garanția contra nesocotirii Constituției? S-a zis: opinia publică, presa. Știți – desigur – cam ce înseamnă influența opiniei publice și a presei asupra unui Corp legiuitor, care nu vrea să țină seamă de Constituție. S-a mai zis că ultima garanție ar fi revoluția. Socotesc că nu e fericită țara care trebuie să-și întemeieze organizația dreptului public pe acest mijloc. Nu revoluția trebuie să fie garanția organizării constituționale; nici nu trebuie să ne gândim că apărarea tuturor libertăților și a tuturor drepturilor stă în revoluție. Un stat, care ar fi organizat în acest sens, nu mai merită să fie considerat stat de drept. Trebuie dar altă garanție și aceasta nu poate fi decât puterea judecătorească” [12].

Juriștii s-au pronunțat pentru un control declanșat doar cu ocazia existenței

inaugurée en 1912 avec l'arrêt *Société de tramways*. C'est pourquoi elle ne fut évoquée que pour montrer ses inconvénients, notamment en ce qui concerne la composition d'un tribunal constitutionnel et l'effet de ses décisions.

En prenant comme exemple le Tribunal tchécoslovaque, où sur sept membres trois n'étaient pas juges mais des représentants du législatif, Andrei Radulescu exprimait sa conviction que ceux-ci, "le produit du pouvoir qui a élaboré la loi", la jugeraient conforme à la Constitution. En outre, s'ils convainquaient l'un des juges, la partie serait gagnée” [11].

Il était acquis pour la doctrine juridique roumaine que le contrôle judiciaire des lois, déduit du principe de la séparation des pouvoirs, existe même dans l'absence d'une disposition constitutionnelle expresse. Néanmoins, l'élaboration d'une nouvelle loi fondamentale fut l'occasion d'exprimer la nécessité d'introduire ce contrôle dans le contenu de la Constitution, comme une garantie de l'Etat de droit: "Quelle sera la garantie contre le mépris de la Constitution? On avait dit : l'opinion publique, la presse. Vous savez - certainement - ce que signifie l'influence de l'opinion publique et de la presse sur un Corps législatif, qui ne veut pas tenir compte de la Constitution. On avait dit également que la dernière garantie serait la révolution. Je crois qu'un pays n'est pas heureux s'il doit fonder l'organisation du droit public sur ce moyen. Ce n'est pas la révolution qui doit être la garantie de l'organisation constitutionnelle; il ne faut pas penser non plus que la défense de toutes les libertés et de tous les droits réside dans la révolution. Un Etat, qui serait organisé de cette façon, ne mérite plus d'être considéré comme un Etat de droit. Il faut donc une autre garantie et celle-ci ne peut être que le pouvoir judiciaire" [12].

Les juristes se sont prononcés pour un contrôle déclenché seulement à l'occasion des procès avec des effets *inter partes*, en s'opposant à un droit de saisine reconnu à toute personne par voie d'action directe. C'est ainsi que le pouvoir judiciaire restera dans le cadre

unui proces, cu efecte *inter partes*, opunându-se unui drept de sesizare recunoscut oricărei persoane pe calea unei acțiuni directe. Numai așa puterea judecătorească va rămâne în cadrul atribuțiilor sale de a interpreta și de a aplica legea în cazuri concrete, fără a păși dincolo de competențele ce i-au fost acordate prin legea fundamentală. În caz contrar, ea ar deveni „un organ care să dea certificate de constituționalitate legilor” [13].

Controlul judecătoresc al legilor a fost proclamat prin art. 103 alin. 1 al Constituției din 1923: „Numai Curtea de Casație în secțiuni unite are dreptul de a judeca constituționalitatea legilor și de a declara inaplicabile pe acelea care sunt contrare Constituției. Judecata asupra constituționalității legilor se mărginește numai la cazul judecat”.

În orice caz, nu s-a ajuns prea ușor la această formulă, ci numai după lungi dezbateri care au cuprins și Comitetul de delegați însărcinați cu redactarea proiectului constituțional.

Raportorul acestui Comitet în fața Senatului a justificat soluția propusă prin necesitatea de a evita incertitudinea cu privire la o lege, care putea să apară atunci când controlul legilor este încredințat tuturor instanțelor judecătorești: Atât din punct de vedere teoretic cât și juridic sau moral, trebuie impusă forța și autoritatea unei legi. Or, cu sistemul care prevede că toate instanțele pot declara neconstituțională o lege, se ajunge la soluția ca aceeași lege să fie declarată constituțională de anumite instanțe și neconstituțională de altele. [14]

Profesorul Constantin G. Dissescu, raportor general al Constituției, a fost și el în dezacord cu majoritatea colegilor din comitet, susținând amendamentul cu argumente extrase atât din organizarea judecătorească, cât și din procedură [15]. El a reamintit faptul că toți judecătorii sunt egali, de la judecătorul de pace până la președintele Curții de Casație, supuși și unul și celălalt aceluiași jurământ de a respecta și

de ses atribuitions d'interpréter et d'appliquer les lois à des cas concrets, sans passer outre les droits qui lui furent accordés par la loi fondamentale. Autrement, il deviendra "un organe qui délivre des certificats de constitutionnalité des lois" [13].

Le contrôle juridictionnel de constitutionnalité fut proclamé par l'article 103 de la Constitution de 1923: "Il appartient uniquement à la Cour de cassation toutes sections réunies de juger la constitutionnalité d'une loi et de déclarer inapplicables celles contraires à la Constitution. La déclaration d'inconstitutionnalité est limitée aux parties du procès".

Toutefois, on n'est pas arrivé facilement à cette formule particulière, mais après de nombreuses discussions auxquelles n'avait pas échappé non plus le Comité des délégués chargés de rédiger le projet constitutionnel.

Le rapporteur de ce Comité devant le Sénat avait justifié la solution proposée par la nécessité d'éviter l'incertitude à l'égard d'une loi, qui pourrait apparaître alors qu'on confie le contrôle des lois à toutes instances judiciaires: "Tant du point de vue théorique, que juridique ou moral, il faut tâcher d'imposer la force et l'autorité d'une loi. Or, avec le système prévoyant que tous les tribunaux peuvent déclarer une loi inconstitutionnelle, vous arriverez à la solution qu'une même loi sera déclarée constitutionnelle par certaines instances et inconstitutionnelle par d'autres. Et dans ce cas, le prestige d'une loi n'est-il pas atteint?" [14]

Pour la défense du contrôle diffus des normes, tel qu'il existait déjà en Roumanie, s'était prononcé le professeur de droit constitutionnel Constantin G. Dissescu, rapporteur général de la Constitution, qui proposa l'amendement suivant: "Toutes les instances judiciaires, dans l'exercice de leur droit d'appliquer et d'interpréter les lois, pourront, lorsqu'une contradiction existera entre un texte de loi et un texte formel, impératif de la Constitution, écarter la disposition de la loi qui est inconstitutionnelle

de a aplica legea fundamentală. Or, prevăzând că acest drept și această obligație aparțin numai judecătorilor de la Înalta Curte, art. 103 crea o inegalitate în sânul puterii judecătorești: de acum vor exista două categorii de judecători, după competența lor de a exercita sau nu un control de constituționalitate.

Profesorul Dissescu s-a referit de asemenea la atingerea adusă prin art. 103 principiului unității acțiunii, pentru că judecătorul acțiunii, judecătorul fondului, nu mai era și judecătorul excepției. De altfel, recursul în casație nefiind suspensiv de executare, era posibil ca atunci când o parte din proces sesiza Curtea de Casație, cealaltă să ceară executarea hotărârii pronunțate.

În ciuda tuturor acestor argumente, teza unui monopol al controlului de constituționalitate atribuit Secțiilor Unite ale Curții de Casație a fost votată cu o mare majoritate, invocându-se mai buna administrare a justiției.

Soluția reținută prin art. 103 al Constituției din 1923, de a rezerva dreptul de a controla legislativul numai pentru instanța supremă, a fost luată ca exemplu pentru a îndepărta teama de a face din orice judecător un cenzor al legii [16].

3. Condiții privind crearea unui organ specializat

În Adunarea Constituantă aleasă în 1990 a fost de asemenea acceptat faptul de a nu lăsa legislativul în afara oricărui control și aceasta ca o condiție *sine qua non* a trecerii de la statul totalitar la statul de drept [17].

A.- Soluțiile propuse

Parlamentarii au fost aproape cu toții de acord că un control de constituționalitate poate constitui un mijloc foarte eficient pentru a împiedica un legislativ să devină abuziv [18]. Cele trei voci care s-au arătat neîncrezătoare într-un asemenea control nu au avut un ecou în Adunarea Constituantă, confirmând opțiunea pe care aceasta a luat-o

pour donner la préférence au texte constitutionnel" [15].

A l'appui de son amendement, le professeur Dissescu avait invoqué des arguments extraits tant de l'organisation du pouvoir judiciaire, que de la procédure devant les instances. Il rappela ainsi que tous les juges sont égaux, du juge de paix au président de la Cour de cassation, soumis au même serment de respecter et d'appliquer la Constitution. Or, en prévoyant que ce droit et cette obligation appartiennent aux seuls juges de la Haute Cour, l'article 103 créait une inégalité au sein du pouvoir judiciaire: désormais il existerait deux catégories de juges, selon leur compétence pour exercer ou non un contrôle de constitutionnalité.

Le professeur Dissescu releva aussi l'atteinte portée par l'article 103 au principe de l'unité de l'action, puisque le juge de l'action - le juge ordinaire - n'était plus le juge de l'exception. Par ailleurs, le recours en cassation n'étant pas suspensif d'exécution, il serait possible qu'alors que l'une des parties du procès saisisse la Cour de cassation, l'autre demande l'exécution du jugement prononcé.

Malgré tous ces arguments, la thèse d'un monopole du contrôle de constitutionnalité en faveur des Sections Réunies de la Cour de cassation fut votée à une grande majorité, en invoquant la meilleure administration de la justice.

La solution retenue par l'article 103 de la Constitution de 1923, de réserver le droit de contrôler le législatif à la seule instance suprême, fut prise comme exemple pour écarter la crainte de faire de tout juge un censeur de la loi [16].

3. Des conditions relatives a l'institution d'un organe specialise

Dans la Constituante élue en 1990 il fut également accepté de ne plus laisser le législatif en dehors de tout contrôle et ceci comme une condition *sine qua non* du passage de l'Etat totalitaire à l'Etat de droit [17].

pentru instituirea unui control efectiv al normelor [19].

Chestiunea imitației a reapărut în cadrul dezbaterilor asupra sistemului de control care ar trebui introdus. Alegerea era între reîntoarcerea la soluția prevăzută în Constituția din 1923, cu alte cuvinte de a se păstra tradiția, și punerea în practică a unui control copiat după modelul occidental, atribuit fie tuturor instanțelor, fie unui organ special.

Paradoxul a fost că în România erau posibile ambele modele. Pentru sistemul difuz de control pleda faptul că justiția română este organizată într-un singur ordin jurisdicțional, având în vârf o singură instanță supremă, ceea ce ar fi garantat o jurisprudență unitară. În plus, România încercase deja acest tip de control la începutul secolului trecut.

Pentru controlul concentrat exercitat de un organ special erau luați în considerare mai mulți factori, atât subiectivi cât și obiectivi. Dacă ne raportăm la rațiunile care justifică acest control, enumerate de profesorul Louis Favoreu [20], vom remarca faptul că dreptul constituțional român a cunoscut, cu deosebire sub regimul comunist, sacralizarea legii și deprinderea legislativului de a se controla singur. Pe de altă parte, putem califica regimul român ca fiind unul parlamentar cu un Președinte de Republică având puteri mărite.

De asemenea trebuie să reflectăm și la cele spuse de profesorul Cappelletti, cu privire la judecătorul european: „Judecătorii Europei continentale apăruseră deja ca slab echipați pentru controlul administrației; de aceea, cu atât mai mult, ei au apărut slab echipați din punct de vedere intelectual și profesional pentru această misiune nouă și provocatoare, controlul legiuitorului. Ei sunt judecători *de carieră*, funcționari mai degrabă birocratici, anonimi, foarte diferiți față de judecătorii americani. Ei intră de tineri în profesia judiciară prin concursuri sau examene; avansarea lor se face mai mult pe baza vechimii și a capacității lor de

A. Des différentes solutions envisagées

Les parlementaires se sont mis d'accord, à la quasi - unanimité, sur l'idée que le contrôle de constitutionnalité pourrait constituer un moyen pour maîtriser un législatif abusif [18]. Les trois voix qui avaient exprimé une méfiance à l'égard d'un tel contrôle n'ont pas suscité un écho dans la Constituante, confirmant l'option que celle-ci avait prise pour l'institution d'un contrôle effectif des normes [19].

Le problème de l'imitation a resurgi dans débats, quant au système de contrôle qu'il fallait introduire. Le choix se posait entre un retour à la solution prévue dans la Constitution de 1923, en d'autres termes de s'en tenir à la tradition, et la mise en place d'un contrôle repris selon le modèle occidental, compétence, soit de tous les tribunaux, soit d'un organe spécial.

Le paradoxe fut qu'en Roumanie étaient possibles les deux systèmes. Pour le système diffus de contrôle plaidait le fait que la justice roumaine est organisée dans un seul ordre judiciaire, ayant au sommet une seule instance suprême, ce qui garantirait l'unité de la jurisprudence. En plus, la Roumanie avait essayé déjà ce type de contrôle au début du siècle.

Pour le contrôle concentré exercé par un organe spécial plusieurs facteurs jouaient, subjectifs et objectifs. Si nous nous rapportons aux raisons énumérées par Louis Favoreu qui justifient ce contrôle [20], nous remarquerons que le droit constitutionnel roumain avait connu, notamment pendant le régime communiste, la sacralisation de la loi et l'habitude du législatif de se contrôler lui-même. D'autre part, on peut qualifier le régime roumain de parlementaire, avec un Président de la République ayant des compétences renforcées.

Il faut également penser à ce que le professeur Cappelletti avait dit, plus généralement sur le juge européen: "Les juges ordinaires de l'Europe continentale étaient déjà apparus mal équipés pour le contrôle de l'administration; aussi à plus forte raison, ils

interpreți ai legii, decât pe baza dinamismului lor creator" [21].

Cât privește judecătorii români, după o lungă perioadă (aproape 50 de ani) în care au fost supuși unui sever control politic, exista îndoiala că orice judecător va fi apt, dintr-o dată, să respingă atât influențele ce ar fi venit din partea Puterii, cât și tentațiile reglării de conturi cu aceasta. Antonie Iorgovan, președintele Comisiei care a redactat proiectul constituțional, a afirmat într-un interviu din 1994 că „sunt situații încă în care contenciosul administrativ constată că o hotărâre a Guvernului este ilegală și cu toate acestea nu are curajul să o anuleze” [22].

Comisia însărcinată cu redactarea proiectului constituțional a găsit aceste din urmă considerente mai puternice – sau poate a fost influențată de delegațiile, mai ales europene, care au venit să dea o mână de ajutor – și prin urmare a reglementat în titlul IV al anteproiectului, publicat sub numele de *Teze*, un organ abilitat să exercite un control *a priori* al legilor. El a constituit o copie aproape perfectă a Consiliului Constituțional francez, de la care a luat chiar și numele.

Această soluție aleasă de comisia constituțională, fără o analiză serioasă și profundă a experienței cunoscută de Secțiunile Unite ale Curții de Casație [23], a adus în memoria unora dintre parlamentari cuvintele lui Lucian Blaga: „Imitațiile evidențiază defectele mai ascunse ale modelului întocmai ca niște sticle măritoare” [24].

Se pare că exista printre aleși credința că obiectivul „intrării în Europa” se va realiza de la sine dacă se vor adopta *tale quale* instituțiile existente în țările occidentale. Pentru deputatul P.N.Ț.-c.d. Vasile Gionea (care era și vicepreședintele comisiei constituționale, iar mai târziu va deveni primul președinte al Curții Constituționale), faptul că România nu a avut un organ specializat pentru controlul de constituționalitate nu însemna că el nu trebuia introdus, așa cum au procedat de

sont apparus mal équipés intellectuellement et professionnellement, pour cette tâche nouvelle et pleine de défi, le contrôle du législateur. Ce sont des juges *de carrière*, des fonctionnaires plutôt bureaucratiques, anonymes, bien différents des juges américains. Ils entrent assez jeunes dans la profession judiciaire par des concours ou des examens; leurs avancements se font plus sur leur ancienneté et leur capacité comme *interprètes* de la loi que sur leur dynamisme créateur" [21].

Quant aux juges roumains, après une longue période (presque 50 ans) où ils furent soumis à un sévère contrôle par le politique, on pouvait douter que tout juge serait apte, d'un coup, à rejeter tant les influences qui viendraient de la part du Pouvoir que les tentations de régler les comptes avec celui-ci. Antonie Iorgovan, président de la Commission qui a rédigé le projet constitutionnel, constatait: "Il existe encore des situations où le contentieux administratif constate qu'un arrêté du Gouvernement est illégal et pourtant, il n'a pas l'audace de l'annuler" [22].

La Commission chargée de rédiger le texte constitutionnel a trouvé ces dernières raisons plus fortes - ou peut-être elle fut influencée par les délégations notamment européennes qui sont venues pour l'aider -, et par conséquent elle a placé dans le titre IV de l'avant-projet, publié sous le nom de *Thèses*, un organe habilité à exercer un contrôle *a priori* des lois. Il fut une copie presque parfaite du Conseil constitutionnel français, dont il reprenait même le nom.

Cette solution choisie par la Commission constitutionnelle, sans une analyse sérieuse et profonde de l'expérience connue par les Sections Réunies de la Cour de cassation [23], a rappelé à certains parlementaires les paroles de Lucian Blaga: "Les imitations mettent en évidence les défauts les plus cachés du modèle, exactement comme les verres agrandisseurs" [24].

Il semble bien qu'on était persuadé que l'objectif *d'entrer en Europe* se réaliserait de lui-même si on adoptait *tale quale* des institutions existant dans des pays occidentaux.

altfel și alte țări foste comuniste, reacționând astfel față de ezitarea colegilor săi: „adică vrem numai noi – România – să fim altfel decât toate țările europene ?” [25]

Este aici locul să amintim și o părere exprimată de fostul prim ministru Petre Roman, liderul Jn acea vreme a formațiunii politice majoritare în Adunarea Constituantă (F.S.N.): „Destinul României ca națiune liberă și modernă este indisolubil legat de cel al Occidentului, și mai ales al Europei.

Totuși, nu se pune evident problema ca, într-o încercare de copie servilă a Occidentului, noi, românii, să căutăm a ne transforma într-un fel de *europeni de bază*, ca o medie aritmetică neutră și de negăsit a tuturor celorlalți, uitând cine suntem. Modernizarea țării noastre trebuie să se facă păstrând, și chiar accetruând caracteristicile noastre naționale și aceasta este de altfel ceea ce putem noi oferi în schimb Europei” [26].

Deoarece erau cuvintele președintelui său, am fi tentați să credem că F.S.N.-ul a fost condus de aceste idei în opera de elaborare a Constituției. Nu a fost deloc așa, pentru că Jn acea vreme Frontul era încă monolitic și foarte disciplinat. În consecință, afirmația făcută de Petre Roman după plecarea sa forțată din fruntea Guvernului nu ar reprezenta decât o convingere tardivă că România trebuie „să rămână fidelă istoriei sale și sufletului său” [27].

Modelul francez a fost considerat ca fiind inadapabil și datorită diferențelor care există între societatea română și societatea franceză. Dacă Franța cunoaște o mentalitate și o educație democratică tradițională, inclusiv la pe cei chemați să exercite atribuțiile autorității de stat, cu regret s-a constatat că în România „nici opinia publică, nici toate personalitățile politice și profesionale nu sunt încă formate...într-o structură care să-i ferească de tentația abuzului de putere” [28].

Chiar dacă pentru unii opunerea manifestată de anumiți parlamentari (în cea

Pour Vasile Gionea (député P.N.P. - c.d. et vice-président de la Commission constitutionnelle, ultérieurement premier président de la nouvelle Cour constitutionnelle) le fait que la Roumanie n'ait pas eu un organe spécialisé pour le contrôle de constitutionnalité ne signifiait pas qu'il ne le faut pas introduire comme l'avaient fait des autres pays ex-communistes: "Est-ce qu'on veut que seulement nous - la Roumanie - soyons différents de tous les pays européens ?" [25], telle fut sa réaction à l'hésitation de ses collègues.

Il convient toutefois de citer l'opinion exprimée par l'ancien premier ministre Petre Roman, leader à l'époque de la formation politique majoritaire dans la Constituante (F.S.N.): "Le destin de la Roumanie en tant que nation libre et moderne est indissolublement lié à celui de l'Occident, et notamment de l'Europe.

Cependant, il n'est évidemment pas question que, dans une tentative de copie servile de l'Occident, nous, Roumains, cherchions à nous transformer en des espèces d'*Européens de base*, comme une moyenne arithmétique neutre et introuvable de tous les autres, en oubliant qui nous sommes. La modernisation de notre pays doit s'effectuer en conservant, voire en aiguisant nos caractéristiques nationales et ce que d'ailleurs nous pouvons offrir en retour à l'Europe" [26].

Puisque c'étaient les paroles de son président, on est tenté croire que le F.S.N. fut guidé par ces idées dans l'oeuvre de l'élaboration de la Constitution. Il n'en fut rien, car à l'époque le Front était encore monolithique et bien discipliné. Par conséquent, l'affirmation faite par P. Roman après son départ forcé de la tête du Gouvernement ne serait qu'une conviction tardive que la Roumanie doit "demeurer fidèle à son histoire et à son âme" [27].

Le modèle français fut également considéré comme inadaptable à cause des différences qui existent entre la société roumaine et la société française. Si la France connaît une mentalité et une éducation

mai mare parte a lor juriști) la introducerea în sistemul politic românesc a unui organ specializat pentru a controla constituționalitatea legilor nu era decât o polemică între juriști [29], în realitate ea se datora tradiției la care ei nu voiau să renunțe. Această tradiție a avut un mare ecou în cadrul dezbaterilor Adunării Constituante, și în consecință formula inițială, aceea a unui Consiliu Constituțional după modelul francez, a fost abandonată și înlocuită cu o *Curte Constituțională* [30].

Se pare că s-a renunțat la proiectul inițial pentru a acorda o protecție mărită cetățenilor în ceea ce privește drepturile lor fundamentale. S-a afirmat că „rolul primordial al Curții Constituționale este să apere cetățeanul” [31]. Astfel, controlului *a priori* al normelor i s-a adăugat un control pe cale prejudicială. Poate că la această soluție să fi contribuit și deciziile pronunțate în ianuarie 1991 de Curtea Supremă de Justiție [32]. În orice caz, concluzia care se impune este că influenței franceze inițiale s-a adăugat influența germană, italiană și spaniolă [33].

Constituanta nu a fost mai impresionată de această soluție propusă de comisia constituțională, care va suscita vii dezbateri și adoptarea câtorva amendamente. Adversarii Consiliului Constituțional erau totodată și adversarii Curții Constituționale, deoarece ei se opuneau unui control de constituționalitate altul decât cel încredințat puterii judecătorești.

Este motivul pentru care aceștia au propus o alternativă de compromis care trebuia să satisfacă ambele tabere: „Dacă această Adunare Constituantă s-a pronunțat pentru Curte Constituțională, atunci această instituție trebuie să existe, iar noi trebuie să găsim soluțiile cele mai bune ca ea să aibă caracterul unui Tribunal Constituțional, care să facă parte dintr-un sistem jurisdicțional bine stabilit, independent, și care să poată interveni în legislația țării doar în cazuri excepționale prin declararea ca

démocratique traditionnelles, y compris chez les hommes appelés à exercer l'autorité d'Etat, on a constaté avec regret qu'en Roumanie "ni l'opinion publique, ni les personnalités politiques et professionnelles ne sont encore formées dans une structure qui les protègent de la tentation de l'abus de pouvoir" [28].

Même si pour les uns l'opposition de certains parlementaires (pour la plupart des juristes) à l'introduction dans le système politique roumain d'un organe spécialisé pour contrôler la constitutionnalité des lois n'était qu'une polémique entre les juristes [29], elle était due en effet à la tradition à laquelle ceux-ci ne voulaient pas renoncer. Cette tradition eut un très grand écho dans le cadre des débats de l'Assemblée Constituante, et en conséquence la formule initiale, celle d'un Conseil constitutionnel d'après le modèle français, a été abandonnée et on est arrivé à une *Cour constitutionnelle* [30].

Il semble qu'on ait renoncé au projet initial, pour accorder une protection accrue aux citoyens quant à leurs droits fondamentaux. On a affirmé que "le rôle primordial de la Cour constitutionnelle est de défendre le citoyen" [31]. Ainsi, au contrôle *a priori* des normes s'est ajouté un contrôle par voie de question préjudicielle. Peut-être qu'à cette solution avaient contribué aussi les décisions prononcées en janvier 1991 par la Cour suprême de justice [32]. En tout cas, la conclusion qui s'impose est à l'influence française initiale, s'était jointe l'influence allemande, espagnole et italienne [33].

La Constituante n'a pas plus été touchée par cette solution proposée par la Commission constitutionnelle, qui suscitera des vives débats et l'adoption des quelques amendements. Les adversaires du Conseil constitutionnel étaient aussi les adversaires de la Cour constitutionnelle, parce qu'ils s'opposaient à un contrôle de constitutionnalité autre que celui confié au pouvoir judiciaire.

C'est la raison pour laquelle ceux-ci avaient proposé une alternative de compromis qui aurait satisfait les deux camps: "Si cette Assemblée Constituante se prononce pour une

neconstituționale a unor articole concrete” [34].

Chiar dacă această propunere venea din partea opoziției, ea a fost preluată de reprezentanții ai majorității F.S.N., precum Petre Ninosu (deputat, mai târziu ministru al justiției și judecător la Curtea Constituțională). Acesta s-a declarat în favoarea unui transfer al titlului V referitor la Curtea Constituțională în titlul III, în capitolul privind puterea judecătorească, pentru a fi înlăturată „orice fel de discuție în ceea ce privește atribuțiile de supraputere ale acestei Curți Constituționale” [35].

Cei care s-au exprimat împotriva unei organizări autonome a Curții Constituționale au luat ca argument Constituția germană, care face din Tribunalul din Karlsruhe un organ component al puterii judecătorești. Astfel, susțineau ei, principiul separării puterilor în stat ar fi fost respectată [36].

Exemplul german nu a convins comisia constituțională, deoarece dintr-un număr de șapte constituții luate drept model, doar legea fundamentală a R.F. Germania prevedea un asemenea sistem. În plus, a fost invocată organizarea judecătorească din Germania care, cu cele cinci jurisdicții, este absolut diferită de aceea a României, cu un singur ordin jurisdicțional [37].

Trebuie totuși remarcat că un membru al comisiei constituționale, profesorul Ion Deleanu, a fost favorabil ideii de a încadra Curtea Constituțională în sistemul autorității judecătorești. El a găsit chiar necesar de a face acest demers, pentru a înlătura orice suspiciune că s-ar dori crearea unui organ deasupra celorlalte organe [38].

Instituirea unei Curți Constituționale a fost supusă unor puternice critici, pe motiv că ar viola principiile constituționale și mai ales pe cele ale separării puterilor.

În numeroase intervenții, parlamentarii și-au exprimat temerea că nașterea Curții Constituționale (respectiv a Consiliului Constituțional, după etapa

Cour constitutionnelle, alors cette institution doit exister et il faut que nous trouvions les meilleures solutions afin qu'elle ait le caractère d'un Tribunal constitutionnel, qui appartienne à un système juridictionnel bien établi, indépendant et qui puisse intervenir dans la législation du pays seulement dans des cas exceptionnels en déclarant inconstitutionnels certains articles concrets” [34].

Même si cette proposition venait de l'opposition, elle fut reprise par des représentants de la majorité F.S.N., tel que Petre Ninosu (député et plus tard ministre de la Justice et juge à la Cour constitutionnelle). Celui-ci s'est déclaré en faveur d'un transfert du titre V sur la Cour constitutionnelle dans le titre III, dans le chapitre concernant le pouvoir judiciaire, pour que soient closes toutes discussions à propos des attributions de super-pouvoir de cette Cour [35].

Ceux qui s'étaient exprimés contre une organisation autonome de la Cour constitutionnelle ont cité comme argument la Constitution allemande qui fait du Tribunal de Karlsruhe un organe composant du pouvoir judiciaire. Ainsi, affirmaient-ils, le principe de la séparation des pouvoirs serait respecté [36].

L'exemple allemand n'a pas convaincu la Commission constitutionnelle, car sur un ensemble de sept Constitutions prises pour modèle, seule la Loi fondamentale de R.F.A. prévoyait un tel système. De plus, on a invoqué l'organisation judiciaire en Allemagne qui, avec ses cinq juridictions, est absolument différente de celle de Roumanie, avec un seul ordre juridictionnel [37].

Il convient toutefois de remarquer qu'un membre de la Commission constitutionnelle, le professeur Ion Deleanu, était favorable à l'idée d'encadrer la Cour constitutionnelle dans le système des autorités juridictionnelles. Il trouva même nécessaire de faire cette démarche, afin d'anéantir toute suspicion de volonté de créer un organe au-dessus des autres organes [38].

L'institution de la Cour constitutionnelle fut soumise à des fortes critiques en raison de la violation des principes

lucrărilor pregătitoare) ar reprezenta sfârșitul puterii judecătorești. Separarea puterilor era concepută ca o separare suplă, bazată pe posibilitatea de control reciproc între cele trei puteri. Raportându-ne la puterea judecătorească, acest control s-ar traduce prin contenciosul administrativ și controlul legilor. Or, dacă acest din urmă control este încredințat unui organ special, puterea judecătorească nu mai este o contraputere în raport cu legislativul [39].

Dimpotrivă, Curtea Constituțională nu este supusă vreunui control, ceea ce a prilejuit interogația asupra locului care trebuie acordat acestui organ. Răspunsul găsit, deși formulat altfel, exprima aceeași neliniște: crearea unui superparlament [40], a unei superputeri [41] sau o a patra putere [42]. Puterea acestei Curți era considerată ca suficientă pentru a o transforma într-un organ de profesioniști ai puterii de stat care, în mod practic, nu ar fi supus nici unui control [43].

B.- Alegerea unui sistem de control de către comisia constituțională

Comisia însărcinată cu redactarea proiectului de Constituție a apărut cu fiecare ocazie, prin intermediul membrilor săi, crearea unei Curți Constituționale, recurgând uneori la argumente nu neapărat juridice.

Însuși președintele comisiei a intervenit pentru a califica acele critici îndreptate împotriva Curții ca fiind „alergia unor distinși, de altfel, juriști din Parlamentul nostru și nu numai din Parlament, ci și din afară, față de această instituție care se cheamă Curtea Constituțională” [44].

Deoarece se părea că opoziția făcută introducerii controlului concentrat de constituționalitate este legată de anumite motive personale, profesorul Deleanu, care nu era parlamentar, ci a fost membru al comisiei constituționale în calitate de specialist în drept constituțional, a găsit necesar să declare de la tribuna Adunării Constituante: „s-a strecurat ideea că ținem

constitutionnels et notamment de la séparation des pouvoirs.

Dans maintes interventions, les parlementaires avaient exprimé leur crainte que la naissance de la Cour constitutionnelle (ou Conseil constitutionnel, selon l'étape des travaux préparatoires) serait la fin du judiciaire en tant que pouvoir. La séparation des pouvoirs était conçue comme une séparation souple, fondée sur la possibilité de contrôle réciproque entre les trois pouvoirs. En nous rapportant au pouvoir judiciaire, ce contrôle se traduirait par le contentieux administratif et le contrôle des lois. Or, si le contrôle des lois est confié à un organe spécial, le pouvoir judiciaire n'est plus un contre-pouvoir par rapport au législatif [39].

Par contre, la Cour constitutionnelle n'est pas soumise à un contrôle, ce qui a conduit à s'interroger sur la place à accorder à cet organe. La réponse trouvée, bien que formulée différemment, exprima la même inquiétude : celle de mettre en place un super-parlement [40], un super-pouvoir [41] ou un quatrième pouvoir [42]. Le pouvoir de cette Cour était considéré comme suffisant pour la transformer dans un organe de professionnels du pouvoir d'Etat qui, pratiquement, ne seraient soumis à aucune censure [43].

B- Le choix d'un système de contrôle par la commission constitutionnelle

La Commission chargée de rédiger le projet de Constitution a défendu en toutes circonstances, par l'intermédiaire de ses membres, l'institution d'une Cour constitutionnelle, en recourant parfois à des arguments pas forcément juridiques.

Le président même de la Commission est intervenu pour qualifier les critiques dirigées contre cet organe "d'allergie de certains distingués juristes du Parlement et pas seulement du Parlement, mais aussi de l'extérieur, à l'égard de cette institution qu'est la Cour constitutionnelle" [44].

Puisqu'il paraissait que l'opposition faite à l'introduction du contrôle concentré de constitutionnalité est liée à des motifs personnels, Ion Deleanu, qui n'était pas

cu orice preț la consacrarea unei asemenea instituții pentru ca noi, cei din Comisia constituțională, să ne creăm o sinecură, să ne asigurăm niște posturi viitoare ... Vă asigurăm că nu stă în intenția nici unui membru al Comisiei constituționale să se angajeze temerar la o asemenea sarcină" [45].

Pentru a-i liniști pe parlamentari a intervenit personal și președintele comisiei constituționale, care a întărit cele afirmate de profesorul Deleanu: „Vreau s-o spun cu toată responsabilitatea, și vorbesc nu numai în nume propriu, în numele echipei, noi am gândit această instituție nu cu gândul la ceea ce ne așteaptă pe noi. *Eu fac această declarație publică: nu voi accepta sub nici o formă, dacă cumva voi fi propus pentru această Curte. V-aș ruga respectuos să reflectați la această instituție făcând abstracție de faptul că această comisie este condusă de Antonie Iorgovan*" [46] (s.n.).

Pentru a justifica necesitatea instituirii unei Curți Constituționale, membrii comisiei au făcut o paralelă între controlul exercitat de un organ specializat și controlul judecătoresc. Profesorul Deleanu a afirmat că ar fi fost ușor să se revină pur și simplu la tradiții, dar nu era sigur că, cel puțin în acest domeniu, revenirea ar fi însemnat și progres. După cel de al doilea război mondial, a argumentat el, nu există nici o țară în Europa care să fi adoptat un control judecătoresc al constituționalității legilor, Grecia fiind ultima care a renunțat la un asemenea control în favoarea unui organ special și specializat [47].

Comisia constituțională a avansat argumentul că dreptul românesc, care face parte din marea familie juridică a sistemului de origine franceză, de spirit cartezian, are o concepție și o structură diferită de dreptul american, înscris în familia juridică a sistemului anglo-saxon, de spirit pragmatic și jurisprudențial prin excelență. În consecință, geneza diferită a celor două moduri de gândire juridică a creat instituții și tehnici diferite de aplicare a dreptului,

parlementaire mais qui fut membre dans la Commission constitutionnelle en qualité de spécialiste en droit constitutionnel, trouva nécessaire de déclarer à la tribune de l'Assemblée Constituante: "On a insinué que nous aurions à coeur la confirmation d'une telle institution afin que nous, ceux de la Commission constitutionnelle, nous créions une sinécure, que nous nous assurions certains futurs postes... Nous vous assurons que ce n'est dans l'intention d'aucun membre de la Commission constitutionnelle de s'aventurer dans une telle mission" [45].

Pour rassurer les parlementaires est intervenu le président de la Commission en personne, qui a été plus précis encore en certifiant cet engagement: "Je l'affirme en toute responsabilité, et je ne parle pas seulement en mon propre nom, mais au nom de l'équipe, nous n'avons pas créé cette institution en pensant à ce qui nous attend. *Moi, je fais cette déclaration publique : je n'accepterai sous aucune forme, si je suis éventuellement proposé pour cette Cour. Je vous prierais respectueusement de réfléchir à cette institution en faisant abstraction du fait que cette commission est dirigée par Antonie Iorgovan*" [46] (souligné par nous).

Pour justifier la nécessité d'instituer une Cour constitutionnelle, les membres de la Commission ont fait une parallèle entre le contrôle exercé par un organe spécialisé et le contrôle juridictionnel. Le professeur Deleanu affirma qu'il aurait été facile de revenir aux traditions, mais il n'était pas sûr qu'au moins dans ce domaine le retour signifierait progrès. Depuis la deuxième guerre mondiale, avait-il argumenté, il n'existe aucun pays en Europe qui ait encore un contrôle judiciaire de la constitutionnalité des lois, la Grèce étant la dernière à y avoir renoncé en faveur d'un organe spécial et spécialisé [47].

La Commission constitutionnelle a avancé l'argument que le droit roumain, qui fait partie de la grande famille juridique du système d'origine française, d'esprit cartésien, a une conception et une structure différente du droit américain, inscrit dans la famille

care nu pot fi transferate cu ușurință dintr-o sferă în cealaltă [48].

Preferința acordată unei Curți Constituționale în raport cu un control judecătoresc a fost fondată pe avantajele pe care aceasta le-ar prezenta: posibilitatea unui control preventiv, omogenitatea jurisprudenței care permite o interpretare unitară a Constituției și asigură o mai mare securitate juridică, efectele mai largi ale deciziilor Curții care se impun tuturor subiecților de drept și caracterul atât jurisdicțional cât și politic al acestui organ care îl plasează între puteri și îl face apt să exercite o paletă mai largă de atribuții, precum protejarea minorității parlamentare, vegherea la respectarea procedurii de alegere a Președintelui României sau pronunțarea cu privire la neconstituționalitatea unui partid politic [49].

Dar ceea ce îi preocupa cel mai mult pe membrii comisiei constituționale a fost puterea pe care ar dobândi-o judecătorii, reluând chiar sintagma de *guvernarea judecătorilor*, consacrată de Lambert [50]. Judecătorii ar fi deseori obligați sau tentați să treacă de la aprecierea juridică a operei legislative la aprecierea politică a acesteia. Parlamentarii se temeau chiar că un control judecătoresc al legilor ar putea deveni un instrument în mâna puterii executive sau în mâna puterii judecătorești, folosit la reglarea diferendelor cu puterea legislativă. Instanțele judecătorești ar deveni astfel o ramură a puterii legislative sau, încă și mai grav, s-ar constitui într-o „veritabilă putere de guvernare, o autoritate deasupra celorlalte” [51].

Obiecția potrivit căreia Curtea Constituțională, compusă din nouă membri și având largi competențe, ar acționa în mod arbitrar sau voluntarist ar fi fost justificată, în opinia comisiei constituționale, dacă ea s-ar fi adresat controlului de constituționalitate exercitat de Curtea Supremă de Justiție sau de toate instanțele judecătorești.

juridique du système anglo-saxon, d'esprit pragmatique et jurisprudentiel par excellence. Par conséquent, la genèse différente de ces deux modes de pensée juridique a créé des institutions et techniques différentes d'application du droit, qui ne peuvent être transférées d'une sphère à l'autre sans difficultés [48].

La préférence accordée à une Cour constitutionnelle par rapport à un contrôle judiciaire fut fondée sur les avantages que celle-ci présenterait: la possibilité d'un contrôle préventif, l'homogénéité de la jurisprudence qui donne lieu à une interprétation unitaire de la Constitution et assure une sécurité juridique accrue, les effets plus larges des décisions de la Cour qui s'imposent à toute personne et le caractère également juridictionnel et politique de cet organe qui le place entre les pouvoirs et le rend apte à exercer une palette plus large d'attributions, telles qu'assurer la protection de la minorité parlementaire, veiller au respect de la procédure pour l'élection du Président de la République ou statuer sur l'inconstitutionnalité d'un parti politique [49].

Mais ce qui préoccupa le plus les membres de la Commission constitutionnelle a été le pouvoir dont pourraient s'entourer les juges, en reprenant même la formule de *gouvernement des juges*, consacrée par Lambert [50]. Les juges seraient souvent obligés ou tentés de passer de l'appréciation juridique de l'oeuvre législative à l'appréciation politique de celle-ci. Les parlementaires craignaient même que le contrôle juridictionnel des lois puisse devenir un instrument du pouvoir exécutif, voire du pouvoir judiciaire, pour régler ses différends avec le pouvoir législatif. Les instances judiciaires deviendraient ainsi une branche du législatif ou, ce qui serait plus grave encore, "un véritable pouvoir de gouvernement, une autorité au-dessus des autres" [51].

L'objection que la Cour constitutionnelle, composée de neuf membres et dotée de larges compétences, agirait volontairement et arbitrairement aurait été justifiée, dans l'opinion de la Commission, si le

Aceasta, în primul rând, pentru că hotărârile judecătorești se bucură de autoritatea lucrului judecat și, chiar dacă sunt eronate, ele nu mai pot fi îndreptate.

În al doilea rând, pentru că judecătorii sunt independenți și inamovibili, așa încât pot să decidă „după propria lor convingere și potrivit cu legea dar și după propria lor inspirație. Pe când membrii unui asemenea Tribunal, Curte sau Consiliu Constituțional au un mandat limitat și, în consecință, nu sunt puși sub protecție pentru tot restul vieții lor” [52].

Concluzii

Confirmarea de către Adunarea Constituantă a controlului de constituționalitate a fost în 1923 ca și în 1991 o ocazie pentru dezbateri fierbinți, opunând comisia constituțională însărcinată cu redactarea textului constituțional, susținută de o largă majoritate, unei părți destul de importantă a parlamentarilor [53].

În 1923 ca și în 1991 comisia constituțională a fost cea care s-a impus în cele din urmă, cu deosebirea că dacă prima dată aceasta a însemnat încredințarea controlului de constituționalitate Înaltei Curți, a doua oară a fost pentru a refuza această competență Curții Supreme de Justiție. Constituția din 1991 a consacrat un întreg titlu (articolele 142-147) noului organ introdus în peisajul constituțional român, Curtea Constituțională.

Oricare ar fi sistemul ales, trebuie remarcat totuși voința Adunării Constituante de a recunoaște necesitatea unui control asupra legislativului, aspect care nu a fost pus în discuție în timpul dezbaterilor parlamentare.

După cum sublinia, după votarea proiectului legii fundamentale, Alexandru Bîrlădeanu, copreședinte al Constituantei, problema este de a aplica întotdeauna corect Constituția. Și aceasta ține de instituțiile create și de oamenii care le vor servi.

contrôle de constitutionnalité appartenait soit à la Cour suprême de justice, soit à toute instance.

Premièrement, puisque les décisions judiciaires jouissent de l'autorité de chose jugée et même si elles sont erronées elles ne peuvent plus être reformées.

Secondement, car les juges sont indépendants et inamovibles, décidant "selon leur conviction et conformément à la loi - mais aussi selon leur inspiration, tant que les membres d'un tel Tribunal, Cour ou Conseil constitutionnel ont un mandat limité et, par conséquent, ils ne sont pas mis sous protection pour le reste de leur vie" [52].

Conclusion

La confirmation par l'Assemblée Constituante du contrôle de constitutionnalité fut en 1923 comme en 1991 une occasion de vifs débats opposant la commission chargée de rédiger le projet de Constitution, soutenue par une large majorité, à une partie importante des parlementaires [53].

En 1923 comme en 1991 est toujours la commission qui imposa son opinion. A la différence que si la première fois ce fut pour doter la Haute Cour de cette compétence, la seconde fois ce fut pour la lui refuser. La Constitution de 1991 a consacré un titre entier (les articles de 142 à 147) au nouvel organe introduit dans le paysage constitutionnel roumain, la Cour constitutionnelle.

Quel que soit le système choisi, il faut remarquer en tout cas la volonté de la Constituante de reconnaître la nécessité d'un contrôle sur le législatif, aspect qui n'a pas été mis en question lors de débats parlementaires.

Comme l'avait exprimé après le vote du projet de la loi fondamentale Alexandru Bîrlădeanu, co-président de la Constituante, le problème est d'appliquer toujours correctement la Constitution. Et cela est lié aux institutions qui seront créées et aux hommes appelés à les servir.

Bibliografie

- [1] Constantin Argentoianu, citat de Teodor Leon POP, *Constitutiile României*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1984, p. 52.
- [2] Paul NEGULESCU, *Curs de Drept constitutional român*, București, 1927, p. 486. Profesorul Rarincescu afirma la rândul său că acel conflict ce există între o Constituție și o lege ordinară este un conflict de ordin juridic. Se impune deci ca soluționarea acestui conflict să fie încredințată organului însărcinat cu această misiune esențială și fundamentală, de a rezolva conflictele juridice (Constantin RARINCESCU, *Curs de drept constitutional*, București, 1940, p. 248).
- [3] "Controlul constituționalității legilor apare ca o necesitate perfect justificată. Imperfecte rămân modalitățile de exercitare a sa " (Ion DELEANU, "Sanctiunea supremației Constituției", *Dreptul*, 1991, n° 7-8, p. 26). A se vedea și Ion DELEANU, *Justitia constitutională*, București, Lumina LEX, 1995, pp. 117-118, Ioan MURARU, Mihai CONSTANTINESCU, *Curtea Constitutională a României*, București, Albatros, 1997, p. 6 și Ioan MURARU, Nasty Marian VLADOIU, Andrei MURARU, Silviu Gabriel BARBU, *Contencios constitutional*, București, Hamangiu, 2009, pp. 6-7.
- [4] Eufrosina POPESCU, *Din istoria politica a României. Constitutia din 1923*, București, Editura Politică, 1983, p. 97.
- [5] *Monitorul Oficial*, n° 41 din 22 noiembrie 1991, p. 45. Autoexilat în Anglia în timpul perioadei comuniste, Ioan Ratiu a fost candidatul Partidului Național Țărănesc - c.d. în alegerile din 1990.
- [6] Constantin STERE, *Anteproiect de Constituție întocmit de secția de studii a Partidului țărănesc*, București, Viața românească, 1922, p. 25.
- [7] "Une Commission de Jurisconsultes se mit à l'oeuvre et traduisit la Constitution belge de 1830, choisie comme modèle...Il

Bbliographie

- [1] Constantin Argentoianu, cité par Teodor Leon POP, *Constitutiile României*, Bucarest, Editura Științifică și Enciclopedică, 1984, p. 52.
- [2] Paul NEGULESCU, *Curs de Drept constitutional român*, Bucarest, 1927, p. 486. Le professeur Rarincescu affirma à son tour que le conflit qui existe entre une Constitution et une loi ordinaire est un conflit d'ordre juridique. Il s'impose donc que la résolution de ce conflit soit confiée à l'organe chargé de cette mission essentielle et fondamentale, de résoudre les conflits juridiques (Constantin RARINCESCU, *Curs de drept constitutional*, Bucarest, 1940, p. 248).
- [3] "Le contrôle de constitutionnalité des lois apparaît comme une nécessité parfaite justifiée. Imparfaites restent les modalités de son exercice" (Ion DELEANU, "Sanctiunea supremației Constituției", *Dreptul*, 1991, n° 7-8, p. 26). Voir aussi Ion DELEANU, *Justitia constitutională*, Bucarest, Lumina LEX, 1995, pp. 117-118, Ioan MURARU, Mihai CONSTANTINESCU, *Curtea Constitutională a României*, București, Albatros, 1997, p. 6 et Ioan MURARU, Nasty Marian VLADOIU, Andrei MURARU, Silviu Gabriel BARBU, *Contencios constitutional*, București, Hamangiu, 2009, pp. 6-7.
- [4] Eufrosina POPESCU, *Din istoria politica a României. Constitutia din 1923*, Bucarest, Editura Politică, 1983, p. 97.
- [5] *Monitorul Oficial*, n° 41 du 22 novembre 1991, p. 45. Exilé par sa propre volonté en Angleterre pendant la période communiste, Ioan Ratiu fut le candidat du Parti National Paysan - c.d. dans les élections de 1990.
- [6] Constantin STERE, *Anteproiect de Constituție întocmit de secția de studii a Partidului țărănesc*, Bucarest, Viața românească, 1922, p. 25.
- [7] "Une Commission de Jurisconsultes se mit à l'oeuvre et traduisit la Constitution belge de 1830, choisie comme modèle...Il est certain que la nouvelle Constitution ne

est certain que la nouvelle Constitution ne correspondait pas à la structure sociale de la nation roumaine" (Victor ORESCO, *Le contrôle de la Constitutionnalité des Lois en Roumanie*, thèse, Paris, E. de Boccard, 1929, pp. 56-57).

Într-o conferință prezentată pe 18 decembrie 1921, renumitul istoric român Nicolae Iorga afirma : Constituția din 1866 este rezultatul unei simple opere de traducere a unei Constituții occidentale ; ea nu are absolut nici o legătură cu propriul nostru trecut și nu reprezintă nici o nouă elaborare (*in Constitutia din 1923 în dezbaterile contemporanilor*, Bucuresti, Humanitas, 1990, p. 25). Această teză a fost combătută cu argumente pertinente de Alexandre-Radu F. RADULESCO, *Le Contrôle de la Constitutionnalité des lois en Roumanie*, thèse, Paris, 1935, pp. 32 și urm.

[8] Conferință ținută pe 9 aprilie 1922, *in Constitutia din 1923 în dezbaterile contemporanilor*, Bucuresti, Humanitas, 1990, p. 403.

[9] Jean RIVERO, *Le Conseil constitutionnel et les libertés*, Paris, Economica-P.U.A.M, 1987, p. 180.

[10] Otakar FLANDERKA arăta că instituirea Tribunalului Constituțional cehoslovac trebuie legată de abuzurile comise de monarhia habsburgică: "redactorii Cartei constituționale cehoslovace s-au arătat scrupuloși în a da încredere populației noului stat prin instituirea unui organ independent care să vegheze ca abuzuri asemănătoare să nu se mai repete " (*Le contrôle de la constitutionnalité des lois en Tchecoslovaquie*, Paris, Jouve et C-ie, 1926, p. 27). Constituția Estoniei din 15 iunie 1920 prevedea de asemenea un control de constitutionalitate (cf. Victor ORESCU, *Le contrôle de la Constitutionnalité des Lois en Roumanie*, thèse, Paris, 1929, p. 9).

[11] Conferință ținută pe 10 martie 1922, *in Constitutia din 1923 în dezbaterile contemporanilor*, Bucuresti, Humanitas, 1990, p. 289.

[12] *Ibid.*, p. 288. A se vedea și Nicolae

correspondait pas à la structure sociale de la nation roumaine" (Victor ORESCO, *Le contrôle de la Constitutionnalité des Lois en Roumanie*, thèse, Paris, E. de Boccard, 1929, pp. 56-57).

Dans une conférence présentée le 18 décembre 1921, le renommé historiographe roumain Nicolae Iorga affirma : "la Constitution de 1866 est issue d'une simple oeuvre de traduction d'une Constitution occidentale; elle n'a absolument aucune liaison avec notre propre passé et ne représente aucune nouvelle élaboration particulière" (*in Constitutia din 1923 în dezbaterile contemporanilor*, Bucarest, Humanitas, 1990, p. 25). Cette thèse fut combattue avec des arguments pertinents par Alexandre-Radu F. RADULESCO, *Le Contrôle de la Constitutionnalité des lois en Roumanie*, thèse, Paris, 1935, pp. 32 et suivantes.

[8] Conférence présentée le 9 avril 1922, *in Constitutia din 1923 în dezbaterile contemporanilor*, Bucarest, Humanitas, 1990, p. 403.

[9] Jean RIVERO, *Le Conseil constitutionnel et les libertés*, Paris, Economica-P.U.A.M, 1987, p. 180.

[10] Otakar FLANDERKA montrait que l'institution du Tribunal constitutionnel tchécoslovaque devait être reliée aux abus commis par la monarchie des Habsbourg: "les rédacteurs de la Charte constitutionnelle tchécoslovaque ont eu un souci scrupuleux de donner confiance à la population du nouvel Etat par l'institution d'un organe indépendant qui veillerait à ce que des abus pareils ne se répètent pas" (*Le contrôle de la constitutionnalité des lois en Tchecoslovaquie*, Paris, Jouve et C-ie, 1926, p. 27). La Constitution d'Estonie du 15 juin 1920 prévoyait également un contrôle de constitutionnalité (cf. Victor ORESCU, *Le contrôle de la Constitutionnalité des Lois en Roumanie*, thèse, Paris, 1929, p. 9).

[11] Conférence prononcée le 10 mars 1922, *in Constitutia din 1923 în dezbaterile contemporanilor*, Bucarest, Humanitas, 1990,

- POPA, „Curtea Constituțională și statul de drept”, *Revista de drept public*, no. 2/2001, pp. 7-9.
- [13] *Ibid.*, p. 289.
- [14] Citat după Victor ORESCO, *op. cit.*, p. 130.
- [15] *Ibid.*, p. 131.
- [16] A se vedea Al. VALEANU, *Controlul constitutionalității legilor în dreptul român și comparat*, București, 1936, p. 403 și H. GALLAND, *Le contrôle judiciaire de la constitutionnalité des lois aux Etats Unis*, Paris, 1932, prefață, p. XIV, citat de Mircea LEPADATESCU, *Teoria generală a controlului constitutionalității legilor*, București, Ed. Didactica și Pedagogica, 1974, p. 293.
- [17] Instituirea structurii și funcționalității statului de drept potrivit viziunii moderne europene impune în mod necesar construcția, la nivel constituțional, a unui organ care să vegheze, plecând de pe poziții separate, neutre și în perspectiva unei înalte probități morale și profesionale, în respectul scrupulos al valorilor și a spiritului viitoarei Constituții democratice a României, în concordanță naturală și permanentă cu drepturile și libertățile cetățenilor " (Marian Enache, deputat F.S.N, *Monitorul Oficial*, II, n°18 din 16 mai 1991, p. 13). A se vedea și Victor URSU, „Controlul constitutionalității legilor în România”, *Studii de drept românesc*, no. 3/1995, pp. 289-293.
- [18] "Țările care descoperă democrația, Portugalia în 1974, Spania în 1975, Polonia, Cehoslovacia, Ungaria, Bulgaria, România în 1990 se grăbesc să înscrie în noile lor constituții controlul constituționalității legilor " (Dominique ROUSSEAU, *La justice constitutionnelle en Europe*, collection Clefs, Paris, Montchrestien, 1992, p.9).
- [19] Adrian Nicoara, deputat P.N.T. - c.d. afirma pe 12 iunie 1991: Am făcut întotdeauna un organ suprem suprapus noilor noastre instituții fundamentale, precum Consiliul constituțional, care p. 289.
- [12] *Ibid.*, p. 288. Voir aussi Nicolae POPA, „Curtea Constituțională și statul de drept”, *Revista de drept public*, no. 2/2001, pp. 7-9.
- [13] *Ibid.*, p. 289.
- [14] Cité après Victor ORESCO, *op. cit.*, p. 130.
- [15] *Ibid.*, p. 131.
- [16] Voir Al. VALEANU, *Controlul constitutionalității legilor în dreptul român și comparat*, Bucarest, 1936, p. 403 et H. GALLAND, *Le contrôle judiciaire de la constitutionnalité des lois aux Etats Unis*, Paris, 1932, préface, p. XIV, cité par Mircea LEPADATESCU, *Teoria generală a controlului constitutionalității legilor*, Bucarest, Ed. Didactica și Pedagogica, 1974, p. 293.
- [17] "L'institution de la structure et de la fonctionnalité de l'Etat de droit selon la vision moderne européenne impose nécessairement la construction, au niveau constitutionnel, d'un organe qui veille, à partir des positions séparées, neutres et dans la perspective d'une haute probité morale et professionnelle, au respect scrupuleux des valeurs et de l'esprit de la future Constitution démocratique de la Roumanie, en concordance naturelle et permanente avec les droits et les libertés des citoyens" (Marian Enache, député F.S.N, *Monitorul Oficial*, II, n°18 du 16 mai 1991, p. 13). Voir aussi Victor URSU, „Controlul constitutionalității legilor în România”, *Studii de drept românesc*, no. 3/1995, pp. 289-293.
- [18] "Les pays qui découvrent la démocratie, le Portugal en 1974, l'Espagne en 1975, la Pologne, la Tchécoslovaquie, la Hongrie, la Bulgarie, la Roumanie en 1990 s'empressent d'inscrire dans leurs nouvelles Constitutions le contrôle de la constitutionnalité des lois" (Dominique ROUSSEAU, *La justice constitutionnelle en Europe*, collection Clefs, Paris, Montchrestien, 1992, p.9).
- [19] Adrian Nicoara, député P.N.P. - c.d. affirmait le 12 juin 1991: " Nous avons toujours fait un organe suprême superposé à nos institutions fondamentales, tel le Conseil constitutionnel, qui censure les lois faites par

controlează legile făcute de noi. Aceasta înseamnă că noi, ca parlamentari, suntem supuși controlului unui Consiliu Constitutional care este compus din elemente străine Parlamentului. Este un lucru inacceptabil !" (*Monitorul Oficial*, II, n° 21 din 14 iunie 1991, p. 12). Pentru Alexandru Bîrladeanu (senator F.S.N., președinte al Senatului în acea vreme) și Neculae Radu (deputat F.S.N.) era chiar exclus ca Parlamentul să voteze legi neconstituționale (*Monitorul Oficial*, II, n° 39 din 20 noiembrie 1991, pp. 7 și 11).

[20] Louis FAVOREU, "Modèle américain et modèle européen de justice constitutionnelle", *A.I.J.C.*, vol. IV, 1988, Economica-P.U.A.M., pp. 53 și urm., Louis FAVOREU (coord.), *Droit constitutionnel*, 2 ed., Paris, Dalloz, pp. 228-230.

[21] Mauro CAPPELLETTI, "Nécessité et légitimité de la justice constitutionnelle", in *Cours constitutionnelles européennes et droits fondamentaux*, sub cond. lui Louis Favoreu, Paris, Economica-P.U.A.M., 1987, p. 497.

[22] *Expres Magazin*, 1994, n° 21, p. 9.

[23] Președintele Curții Supreme de Justiție scria că instituirea unui Consiliu Constitutional ignoră faptul că acest control de constituționalitate realizat de această Curte face parte din tradiția legislativă a țării noastre (Teofil POP, "Rolul practicii judiciare a Curtii Supreme de Justiție în consolidarea Statului de drept", *Studii de Drept românesc*, 1992, n° 1, p.29).

[24] *Monitorul Oficial*, II, n° 18 din 16 mai 1991, p.11.

[25] *Monitorul Oficial*, II, n° 37 din 15 noiembrie 1991, p. 37. Un alt membru al Comisiei constitutionale, Marian Enache (F.S.N.), citându-l pe profesorul italian Antonio la Pergola, spunea că instanța constituțională este cheia care va deschide simpatia țărilor civilizate pentru România. Cu privire la acest subiect, un deputat care s-a remarcat prin observațiile sale ironice, Stefan Cazimir, afirma: Elaborarea Legii fundamentale a unei țări este concepută,

nous. Ça veut dire que nous, en tant que parlementaires, sommes soumis à la censure d'un Conseil constitutionnel qui est composé d'éléments étrangers au Parlement. C'est une chose inacceptable !" (*Monitorul Oficial*, II, n° 21 du 14 juin 1991, p. 12). Pour Alexandru Bîrladeanu (sénateur F.S.N., à l'époque président du Sénat) et Neculae Radu (député F.S.N.) il était même exclu que le Parlement puisse voter des lois inconstitutionnelles (*Monitorul Oficial*, II, n° 39 du 20 novembre 1991, pp. 7 et 11).

[20] Louis FAVOREU, "Modèle américain et modèle européen de justice constitutionnelle", *A.I.J.C.*, vol. IV, 1988, Economica-P.U.A.M., pp. 53 et suivantes, Louis FAVOREU (coord.), *Droit constitutionnel*, 2ème édition, Paris, Dalloz, pp. 228-230.

[21] Mauro CAPPELLETTI, "Nécessité et légitimité de la justice constitutionnelle", in *Cours constitutionnelles européennes et droits fondamentaux*, sous la direction de Louis Favoreu, Paris, Economica-P.U.A.M., 1987, p. 497.

[22] *Expres Magazin*, 1994, n° 21, p. 9.

[23] Le président de la Cour suprême de justice écrivait que l'institution d'un Conseil constitutionnel ignore que le contrôle de la constitutionnalité des lois réalisé par cette Cour fait partie de la tradition législative de notre pays (Teofil POP, "Rolul practicii judiciare a Curtii Supreme de Justiție în consolidarea Statului de drept", *Studii de Drept românesc*, 1992, n° 1, p.29).

[24] *Monitorul Oficial*, II, n° 18 du 16 mai 1991, p.11.

[25] *Monitorul Oficial*, II, n° 37 du 15 novembre 1991, p. 37. Un autre membre de la Commission constitutionnelle, Marian Enache (F.S.N.), citant le professeur italien Antonio la Pergola, disait que la Cour constitutionnelle est la clef qui ouvrira la sympathie des pays civilisés pour la Roumanie. A propos de ce sujet, un député qui s'était fait remarquer par ses observations ironiques, Stefan Cazimir, affirma : "L'élaboration de la Loi fondamentale du pays est conçue, parfois, comme un vol

uneori, ca un zbor de albine harnice care vor umple stupii noștri cu mierea europeană" (*Monitorul Oficial*, II, n° 18 din 16 mai 1991, p. 16). A se vedea și Michel FROMONT, *La justice constitutionnelle dans le monde*, Paris, Dalloz, 1996, pp. 25 și urm.

[26] Petre ROMAN, *Le devoir de liberté*, Paris, Payot, 1992, pp. 177 - 178.

[27] *Ibidem*, p. 178.

[28] Interventia lui Mihai Carp (deputat-PNL), *Monitorul Oficial*, II, n°18 din 16 mai 1991, p. 19.

[29] Interventia lui Timotei Stuparu (deputat F.S.N.), *Monitorul Oficial*, II, n° 37 din 15 noiembrie 1991, p. 38.

[30] Antonie IORGOVAN, "Le système politique et constitutionnel de la Roumanie", *Analele Universitatii Bucuresti*, série Droit, 1992, p. 27. Amendamentul pentru schimbarea numelui de Consiliu Constituțional în Curte Constituțională a fost propus de Mircea Ionescu-Quintus (deputat P.N.L., mai târziu ministru al justiției). La rândul său, Hossu Zoltan (senator UDMR) exprima opinia că prin această modificare, acest organ al constituționalității legilor va intra în sistemul organelor judecătorești " (*Monitorul Oficial*, II, n° 18 din 16 mai 1991, pp. 7 et 27).

[31] *Monitorul Oficial*, II, n° 37 din 15 noiembrie 1991, p. 39). Mihai Zaharia Ruva (senator P.N.L.) constata că cetățeanul care pretinde de a fi vătămat în drepturile sale printr-o lege neconstituțională nu poate sesiza Consiliul Constituțional " (*Monitorul Oficial*, II, n° 15 din 6 mai 1991, p. 12).

[32] A se vedea Mircea Criste, „Un contrôle juridictionnel des lois en Roumanie ?“, *Revue française de Droit Constitutionnel*, nr. 9/1992, p. 179

[33] "Am adoptat în atribuțiile Curții Constituționale un amestec franco-german, în care controlul preventiv al Consiliului Constituțional francez...este alăturat sistemului german, care prevede un control posterior judecătoresc " (interventie a lui

d'abeilles laborieuses qui rempliront nos ruches avec du miel européen" (*Monitorul Oficial*, II, n° 18 du 16 mai 1991, p. 16). Voir aussi Michel FROMONT, *La justice constitutionnelle dans le monde*, Paris, Dalloz, 1996, pp. 25 et suivantes.

[26] Petre ROMAN, *Le devoir de liberté*, Paris, Payot, 1992, pp. 177 - 178.

[27] *Ibidem*, p. 178.

[28] Intervention de Mihaï Carp (député - Parti National Libéral), *Monitorul Oficial*, II, n°18 du 16 mai 1991, p. 19.

[29] Intervention de Timotei Stuparu (député F.S.N.), *Monitorul Oficial*, II, n° 37 du 15 novembre 1991, p. 38.

[30] Antonie IORGOVAN, "Le système politique et constitutionnel de la Roumanie", *Analele Universitatii Bucuresti*, série Droit, 1992, p. 27. L'amendement pour changer le nom de *Conseil constitutionnel* en *Cour constitutionnelle* fut proposé par Mircea Ionescu-Quintus (député P.N.L., plus tard ministre de la Justice). A son tour, Hossu Zoltan (sénateur de l'Union Démocratique des Magyars de Roumanie) exprimait l'opinion que "par cette modification, cet organe de la constitutionnalité des lois entrerait dans le système des organes judiciaires" (*Monitorul Oficial*, II, n° 18 du 16 mai 1991, pp. 7 et 27).

[31] *Monitorul Oficial*, II, n° 37 du 15 novembre 1991, p. 39. Mihai Zaharia Ruva (sénateur P.N.L.) constatait que "le citoyen qui prétend être lésé dans un de ses droits par une loi inconstitutionnelle ne peut pas saisir le Conseil constitutionnel" (*Monitorul Oficial*, II, n° 15 du 6 mai 1991, p. 12).

[32] Voir Mircea Criste, „Un contrôle juridictionnel des lois en Roumanie ?“, *Revue française de Droit Constitutionnel*, nr. 9/1992, p. 179

[33] "Nous avons adopté dans les attributions de la Cour constitutionnelle un mélange franco-allemand, où le contrôle préventif du Conseil constitutionnel français...est associé au système allemand, qui prévoit un contrôle postérieur, judiciaire" (intervention de Gheorghe Frunda, député U.D.M.R., *Monitorul Oficial*, II, n° 37 du 15 novembre

- Gheorghe Frunda, deputat U.D.M.R., *Monitorul Oficial*, II, n° 37 din 15 noiembrie 1991, p. 33).
- [34] Interventie a lui Gheorghe Frunda, *Monitorul Oficial*, II, n° 37 din 15 noiembrie 1991, p. 36.
- [35] *Monitorul Oficial*, II, n° 39 din 20 noiembrie 1991, p. 11. Pentru acest amendament s-au pronunțat în aceeași zi 94 de parlamentari din 384 votanți.
- [36] Interventii ale lui Mihai Zaharia Ruva (*Monitorul Oficial*, II, n° 37 din 15 noiembrie 1991, p. 29) și Dumitru Teaci (deputat PDA, *Monitorul Oficial*, II, n° 18 din 16 mai 1991, p. 13). Articolul 92 al Legii fundamentale germane dispune: "Competența de judecată este dată judecătorilor: ea este exercitată de Curtea Constituțională federală, de curțile federale prevăzute de prezența lege fundamentală și de tribunalele landurilor" (citată după Yves MENY, *Textes constitutionnels et documents politiques*, Paris, Montchrestien, 1989, p.365).
- [37] Exposé a lui Antonie Iorgovan, senator independent și președinte al Comisiei însărcinată cu redactarea proiectului Constituției, *Monitorul Oficial*, II, n° 39 din 20 noiembrie 1991, pp. 11-12.
- [38] *Monitorul Oficial*, II, n° 19 din 17 mai 1991, p. 2.
- [39] Mihai Zaharia Ruva, *Monitorul Oficial*, II, n° 15 din 6 mai 1991, p. 10. Această teamă revine chiar și în discursurile ce s-au succedat la votul proiectului Constituției pe 21 noiembrie 1991: "principiul separației puterilor în stat fiind neglijat, puterea judecătorească a fost decăzută la rangul de simplă autoritate, fiindu-i luat dreptul de a se pronunța cu privire la constituționalitatea legilor. Puterea judecătorească a fost lipsit de elementul său neutru: de arbitru imparțial" (René Radu Policrat, deputat P.N.L., *Monitorul Oficial*, II, n° 41 din 22 noiembrie 1991, p. 48).
- [40] Interventie a lui Dumitru Teaci, *Monitorul Oficial*, II, n° 18 din 16 mai 1991, p. 13.
- [41] "Même si cette institution n'appartient pas à un pouvoir constitué dans l'Etat, elle a 1991, p. 33).
- [34] Intervention de Gheorghe Frunda, *Monitorul Oficial*, II, n° 37 du 15 novembre 1991, p. 36.
- [35] *Monitorul Oficial*, II, n° 39 du 20 novembre 1991, p. 11. Pour cet amendement se sont prononcés le jour même 94 parlementaires sur 384 votants.
- [36] Interventions de Mihai Zaharia Ruva (*Monitorul Oficial*, II, n° 37 du 15 novembre 1991, p. 29) et Dumitru Teaci (député du Parti Démocrate Agraire de Roumanie, *Monitorul Oficial*, II, n° 18 du 16 mai 1991, p. 13). L'article 92 de la Loi fondamentale allemande dispose: "Le pouvoir de rendre la justice est confié aux juges: il est exercé par la Cour constitutionnelle fédérale, par les cours fédérales prévues par la présente Loi fondamentale et par les tribunaux des Länder" (cité après Yves MENY, *Textes constitutionnels et documents politiques*, Paris, Montchrestien, 1989, p.365).
- [37] Exposé de Antonie Iorgovan, sénateur indépendant et président de la Commission chargée de rédiger le projet de Constitution, *Monitorul Oficial*, II, n° 39 du 20 novembre 1991, pp. 11-12.
- [38] *Monitorul Oficial*, II, n° 19 du 17 mai 1991, p. 2.
- [39] Mihai Zaharia Ruva, *Monitorul Oficial*, II, n° 15 du 6 mai 1991, p. 10. Cette crainte revient même dans les discours qui se sont succédé au vote du projet de Constitution le 21 novembre 1991: "le principe de la séparation des pouvoirs dans l'Etat étant méprisé, le pouvoir judiciaire fut déchu au rang d'une simple autorité, en lui enlevant le droit de se prononcer sur la constitutionnalité des lois. Le pouvoir judiciaire a été privée de son élément neutre : d'arbitre impartial" (René Radu Policrat, député P.N.L., *Monitorul Oficial*, II, n° 41 du 22 novembre 1991, p. 48).
- [40] Intervention de Dumitru Teaci, *Monitorul Oficial*, II, n° 18 du 16 mai 1991, p. 13.
- [41] "Même si cette institution n'appartient pas à un pouvoir constitué dans l'Etat, elle a

- [41] "Chiar dacă această instituție nu aparține unei puteri constituite în stat, ea are atribuții care o fac nu a patra putere, ci o super-putere, necontrolat de nimeni" (Mihai Zaharia Ruva, *Monitorul Oficial*, II, n° 18 din 16 mai 1991, p. 12).
- [42] Formulă folosită de Gheorghe Frunda, Mihai Carp (*Monitorul Oficial*, II, n° 18 din 16 mai 1991, pp. 5 și 16), Petre Ninosu (*Monitorul Oficial*, II, n° 31 din 24 octombrie 1991, p. 28), Mihai Zaharia Ruva și Dan Lazarescu (deputat P.N.L.), acesta din urmă avertizând că noua Curte Constituțională va deveni singura putere în stat (*Monitorul Oficial*, II, n° 37 din 15 noiembrie 1991, pp. 29 și 38).
- [43] Interventie a lui Mihai Carp, *Monitorul Oficial*, n° 18 din 16 mai 1991, p. 17.
- [44] *Monitorul Oficial*, II, n° 31 din 24 octombrie 1991, p. 29. Un parlamentar care nu era jurist a spus de asemenea că părerile exprimate i se par a fi o ceartă a juriștilor, mai exact o ceartă a orgoliilor (Timotei Stuparu, *Monitorul Oficial*, II, n° 37 din 15 noiembrie 1991, p. 38).
- [45] *Monitorul Oficial*, II, n° 19 din 17 mai 1991, p. 3. Trebuie precizat că I. Deleanu și-a respectat promisiunea făcută, refuzând să facă parte din prima Curte Constituțională. El a fost totuși numit judecător constituțional în 1975, de către Președintele Iliescu, dar a demisionat un an mai târziu.
- [46] *Monitorul Oficial*, II, n° 37 din 15 noiembrie 1991, p. 28 et 35. Declarația, repetată în aceeași ședință, a fost provocată de o propunere purtând semnătura președintelui Curții Supreme de Justiție pentru ca niciunul dintre membrii Comisiei constituționale să nu facă parte din viitoarea Curte Constituțională. Propunerea făcea dovadă de o suspiciune exagerată, deoarece la redactarea Constituției au participat cei mai buni specialiști români în drept public și aceștia cunoșteau cel mai bine, dincolo de literă, spiritul Constituției. În 1992, Antonie Iorgovan devine judecător constituțional pentru un mandat de nouă ani, dar demisionează în 1975.
- des attributions qui en font non un quatrième pouvoir, mais un super-pouvoir, contrôlé par personne" (Mihai Zaharia Ruva, *Monitorul Oficial*, II, n° 18 du 16 mai 1991, p. 12).
- [42] Formule utilisée par Gheorghe Frunda, Mihai Carp (*Monitorul Oficial*, II, n° 18 du 16 mai 1991, pp. 5 et 16), Petre Ninosu (*Monitorul Oficial*, II, n° 31 du 24 octobre 1991, p. 28), Mihai Zaharia Ruva et Dan Lazarescu (député P.N.L.), ce dernier avertissant que la Cour constitutionnelle deviendrait le seul pouvoir dans l'Etat (*Monitorul Oficial*, II, n° 37 du 15 novembre 1991, pp. 29 et 38).
- [43] Intervention de Mihai Carp, *Monitorul Oficial*, n° 18 du 16 mai 1991, p. 17.
- [44] *Monitorul Oficial*, II, n° 31 du 24 octobre 1991, p. 29. Un parlementaire qui n'était pas juriste a déclaré aussi que les opinions exprimées lui semblaient d'être une dispute des juristes, plus exactement une dispute des orgueils (Timotei Stuparu, *Monitorul Oficial*, II, n° 37 du 15 novembre 1991, p. 38).
- [45] *Monitorul Oficial*, II, n° 19 du 17 mai 1991, p. 3. Il faut préciser que I. Deleanu a respecté la promesse faite, en refusant de siéger à la première Cour constitutionnelle. Il fut toutefois nommé juge constitutionnel en 1975, par le Président Iliescu, mais il a démissionné un an plus tard.
- [46] *Monitorul Oficial*, II, n° 37 du 15 novembre 1991, p. 28 et 35. La déclaration, répétée dans la même séance, a été provoquée par une proposition ayant la signature du président de la Cour suprême de justice pour qu'aucun des membres de la Commission constitutionnelle ne fasse pas partie de la future Cour constitutionnelle. La proposition fait preuve d'une suspicion exagérée, parce qu'à la rédaction de la Constitution ont participé les meilleurs spécialistes roumains en droit public et ce sont eux qui connaissent le mieux, outre la lettre, l'esprit de la Constitution. En 1992, Antonie Iorgovan devient juge constitutionnelle pour un mandat complet de neuf ans, mais il démissionne en 1975.

[47] *Monitorul Oficial*, II, n° 18 din 16 mai 1991, p. 4. Afirmatia nu este într-un totu exactă, deoarece controlul legilor în Grecia, dincolo de particularitățile sale, este un control judecătoresc sau, cum îl caracterizează profesorul Favoreu, un sistem mixt în care sunt asociate control concentrat și control difuz (a se vedea Louis FAVOREU, *Les Cours constitutionnelles*, coll. Que sais-je ?, Paris, P.U.F., 1986, p. 10 și Louis FAVOREU coord., *Droit constitutionnel*, precitat, p.232). Pe de altă parte, dacă în Olanda a existat doar o tentativă de a introduce un control judecătoresc difuz (Mauro CAPPELLETTI, *Le pouvoir des juges*, Paris, Economica-P.U.A.M., 1990, p. 198, note 74), în schimb Constituția suedeză l-a introdus în 1979, chiar dacă a fost limitat (a se vedea Eivind SMITH, "Pays scandinaves", in *Le contrôle juridictionnel des lois*, publié par Louis Favoreu et J.-A. Jolowicz, Paris, Economica-P.U.A.M., 1986, p. 237).

[48] *Ibid.* p. 13.

[49] *Monitorul Oficial*, II, n° 18 din 16 mai 1991, p. 4 și *Monitorul Oficial*, II, n° 37 din 15 noiembrie 1991, p. 30.

[50] Marian Enache, *Monitorul Oficial*, II, n° 18 din 16 mai 1991, p. 14.

[51] Ion Deleanu, *Monitorul Oficial*, II, n° 18 din 16 mai 1991, p. 4.

[52] Ion Deleanu, *Monitorul Oficial*, II, n° 19 din 17 mai 1991, p. 2.

[53] Cele două comisii au avut o mare libertate în redactarea proiectului constituțional, deoarece nu erau ținute să urmeze decât câteva reguli cu valoare de principiu.

[47] *Monitorul Oficial*, II, n° 18 du 16 mai 1991, p. 4. L'affirmation n'est pas tout à fait exacte, car le contrôle des lois en Grèce, au-delà de ses particularités, est un contrôle judiciaire ou, comme le caractérise le professeur Favoreu, un système mixte dans lequel sont associés contrôle concentré et contrôle diffus (voir Louis FAVOREU, *Les Cours constitutionnelles*, coll. Que sais-je ?, Paris, P.U.F., 1986, p. 10 et Louis FAVOREU coordinateur, *Droit constitutionnel*, précité, p.232). D'autre part, si aux Pays-Bas il a existé seulement une tentative d'introduction d'un contrôle judiciaire diffus (Mauro CAPPELLETTI, *Le pouvoir des juges*, Paris, Economica-P.U.A.M., 1990, p. 198, note 74), en revanche la Constitution suédoise l'avait introduit en 1979, même s'il fut accompagné de quelques limites (voir Eivind SMITH, "Pays scandinaves", in *Le contrôle juridictionnel des lois*, publié par Louis Favoreu et J.-A. Jolowicz, Paris, Economica-P.U.A.M., 1986, p. 237).

[48] *Ibid.* p. 13.

[49] *Monitorul Oficial*, II, n° 18 du 16 mai 1991, p. 4 et *Monitorul Oficial*, II, n° 37 du 15 novembre 1991, p. 30.

[50] Marian Enache, *Monitorul Oficial*, II, n° 18 du 16 mai 1991, p. 14.

[51] Ion Deleanu, *Monitorul Oficial*, II, n° 18 du 16 mai 1991, p. 4.

[52] Ion Deleanu, *Monitorul Oficial*, II, n° 19 du 17 mai 1991, p. 2.

[53] Les deux commissions eurent une grande liberté dans la rédaction du projet constitutionnel, puisqu'elles n'étaient pas tenues à suivre que quelques règles à valeur de principe.